

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ІСТОМІНА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ISTOMINA v. UKRAINE)**

(Заява № 23312/15)

РІШЕННЯ

П. 3 ст. 5 • Обґрунтованість тримання під вартою під час досудового розслідування • Ненаведення національними судами відповідного та достатнього обґрунтування для своїх рішень про визначення розміру застави для заявниці • Відсутність оцінки відповідних факторів і ненадання задовільного пояснення надзвичайно великого розміру застави

СТРАСБУРГ

13 січня 2022 року

ОСТАТОЧНЕ

13.04.2022

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Істоміна проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Сіофра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), Голова,

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*),

Йован Ілієвський (*Jovan Ilievski*),

Івана Джеліч (*Ivana Jelić*),

Маттіас Гуйомар (*Mattias Guyomar*), судді,

та Віктор Соловейчик (*Victor Soloveytchik*), Секретар секції,

з огляду на:

заяву (№ 23312/15), яку 15 травня 2015 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Олена Володимирівна Істоміна (далі – заявниця);

рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд) про скарги щодо обґрунтування тримання заявниці під вартою та визнати решту скарг у заяві неприйнятними;

зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 07 грудня 2021 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Справа стосується стверджуваної відсутності обґрунтування тримання заявниці під вартою та стверджуваного ненаведення національними судами належного обґрунтування для обраного розміру застави у супереччя підпункту «с» пункти 1 і пункту 3 статті 5 Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявниця народилася у 1973 році та проживає у м. Дніпро. У Суді її представляв пан С.В. Карчагін, юрист, який практикує у м. Дніпро.

3. Уряд представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

4. Факти справи, надані сторонами, можуть бути узагальнені таким чином.

5. У лютому та березні 2015 року щодо заявниці було порушено кримінальні провадження за підозрою в ухиленні від сплати податків, причетності до діяльності фіктивних підприємств і підробленні документів. Згідно з твердженнями слідчого заявниця створила та керувала низкою фіктивних підприємств з метою ухилення від сплати податків. Як керівник групи фіктивних підприємств, заявниця підробила фінансові документи та доручила бухгалтерам зазначених

підприємств підготувати необхідну звітну документацію. Слідчий вважав, що заявниця була організатором цих злочинів, які завдали збитків на суму 12 250 479 українських гривень (далі – грн)¹. У своїх доводах слідчий просив суд призначити заявниці, яка на той момент перебувала на волі, заставу у такому ж розмірі.

6. 21 березня 2015 року Жовтневий районний суд міста Дніпропетровська (далі – районний суд) постановив ухвалу про обрання заявниці запобіжного заходу у вигляді застави. Він також встановив, що існували ризики переховування заявниці від органів досудового розслідування та суду, перешкоджання встановленню істини, впливу на свідків або продовження злочинної діяльності. Районний суд також вважав, що оскільки заявниця обвинувачувалася у вчиненні тяжкого злочину, максимальний розмір застави, який міг бути визначений за такий вид злочину згідно з національним законодавством (див. пункт 20), не міг забезпечити дотримання заявницею процесуальних обов'язків. Враховуючи тяжкість пред'явлених обвинувачень та розмір шкоди, як стверджувалося, завданої у кримінальному провадженні, суд визначив заставу у розмірі 12 249 426 грн (близько 495 000 євро), що в 125 разів перевищувало розмір застави, який міг бути визначений у зв'язку з видом злочину, в якому обвинувачувалася заявниця.

7. 25 березня 2015 року заявниця звернулася до районного суду з клопотанням про зміну запобіжного заходу із застави на домашній арешт, стверджуючи, що розмір застави був надмірний і непропорційний її доходу за попередні два роки. 06 квітня 2015 року районний суд відмовив у задоволенні клопотання заявниці як необґрунтованого.

8. Заявниця подала апеляційну скаргу, стверджуючи, що розмір застави був надмірний. Вона просила зменшити розмір застави до 24 360 грн², що відповідало б розміру застави, дозволеному національним законодавством у зв'язку з вчиненням тяжкого злочину. 10 квітня 2015 року Апеляційний суд Дніпропетровської області (далі – апеляційний суд) відмовив у задоволенні апеляційної скарги заявниці та залишив ухвалу районного суду без змін.

9. 07 квітня 2015 року районний суд встановив, що заявниця не сплатила заставу і, таким чином, порушила умови застосованого запобіжного заходу, обраного 21 березня 2015 року. Враховуючи ці обставини, ризик, що вона могла вплинути на свідків, зокрема на підлеглих, причетних до її підприємницької діяльності, та ризики, зазначені у пункті 6, суд вирішив обрати заявниці запобіжний захід у вигляді тримання під вартою під час досудового розслідування. В

¹ Приблизно 495 000 євро на той момент.

² Приблизно 986 євро.

якості альтернативного запобіжного заходу він залишив заставу в тому ж розмірі. Того ж дня заявницю взяли під варту.

10. Заявниця подала апеляційну скаргу, стверджуючи про відсутність обґрунтованих підстав підозрювати її у вчиненні будь-якого злочину та неврахування районним судом під час визначення розміру застави її сімейного стану (у неї була малолітня дитина) та рівня її доходів.

11. 17 квітня 2015 року апеляційний суд відмовив у задоволенні апеляційної скарги заявниці та залишив без змін ухвалу районного суду. Він зазначив, що заявниця не сплатила заставу, існував ризик, що вона могла вплинути на свідків і переховуватися з огляду на тяжкість пред'явлених обвинувачень. Він також встановив, що районний суд правомірно визначив розмір застави. Апеляційний суд зауважив, що ніщо у сімейному стані заявниці не вимагало повторної оцінки застосованого запобіжного заходу. За клопотанням заявниці він розглянув її медичні документи та не знайшов вказівок, що будь-які проблеми зі здоров'ям перешкоджали триманню її під вартою. Насамкінець, апеляційний суд встановив, що в матеріалах кримінальної справи було достатньо документів для обґрунтування підозр проти неї.

12. 15 травня 2015 року районний суд відмовив у задоволенні подальшого клопотання заявниці про зміну запобіжного заходу з тримання під вартою під час досудового розслідування на домашній арешт як необґрунтованого.

13. 22 травня 2015 року апеляційний суд залишив без змін ухвалу від 15 травня 2015 року. Він зазначив, що розмір застави був належним чином визначений з огляду на розмір шкоди, як стверджувалося, завданої заявницею, те, що ризики, які виправдовували застосування запобіжного заходу, не зменшилися та не зникли, заявниці була надана медична допомога під час тримання під вартою, а її сімейний чи особистий стан не могли виправдати зміну запобіжного заходу.

14. 03 червня 2015 року районний суд вирішив продовжити строк тримання заявниці під вартою до 20 липня 2015 року, залишивши той самий розмір застави та вказавши ті самі підстави для тримання її під вартою, що й у своїх попередніх ухвалях. 03 липня 2015 року цю ухвалу було залишено без змін в апеляційному порядку.

15. 17 липня 2015 року районний суд знову продовжив строк тримання заявниці під вартою до 15 вересня 2015 року на тій підставі, що наведені раніше ризики, які виправдовували застосування запобіжного заходу, зберігалися. В якості альтернативного запобіжного заходу він залишив заставу в тому ж розмірі.

16. 29 липня 2015 року апеляційний суд встановив, що продовження строку тримання заявниці під вартою не було виправданим. Тому він скасував ухвалу від 17 липня 2015 року та

помістив заявницю під домашній арешт, зобов'язавши її залишатися вдома щодня з 19 год 00 хв до 07 год 00 хв.

17. 15 вересня 2015 року строк дії запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту заявниці закінчився і до неї не було застосовано іншого запобіжного заходу.

ВІДПОВІДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

18. Частина четверта статті 182 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року вимагає, щоб під час визначення розміру застави суди враховували обставини кримінального правопорушення, якого стосується обвинувачення, майновий та сімейний стан обвинуваченого, інші відомості стосовно його особи, а також ризиків, які мають попередити застосування застави. Розмір застави повинен гарантувати виконання обвинуваченим його процесуальних обов'язків і не бути завідомо непомірним для нього.

19. Частиною п'ятою статті 182 встановлюються межі розміру застави, який повинен застосовуватися до злочинів певного ступеня тяжкості (див. пункт 20). Суми визначаються в кількості мінімальних заробітних плат. За «тяжкі» злочини застава має встановлюватися від двадцяти до вісімдесяти мінімальних заробітних плат. На момент подій остання сума була еквівалентна 3 940 євро.

Проте частиною п'ятою статті 182 також передбачається, що у «виключних випадках» суддя може призначити вищий розмір застави для обвинуваченого у «тяжкому» злочині, якщо суддя вважає, що призначення застави у встановлених законом межах не здатне забезпечити виконання відповідачем його процесуальних обов'язків.

20. Відповідні витяги з Кримінального кодексу України та інших положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 року наведені в рішенні у справі «Плачков проти України» [Комітет] (*Plachkov v. Ukraine*) [Committee], заява № 76250/13, пункти 57 – 60, від 15 квітня 2021 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

21. Заявниця скаржилася за підпунктом «с» пункту 1 і пунктом 3 статті 5 Конвенції, що рішення судів про тримання її під вартою під час досудового розслідування були безпідставними та не ґрунтувалися на відповідних і достатніх причинах. Вона також скаржилася, що розмір застави був надмірний й суди не перевірили її спроможність сплатити заставу. Суд вважає, що скарги заявниці мають розглядатися за пунктом 3 статті 5 Конвенції, відповідна частина якої передбачає:

«3. Кожному, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, ... має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.»

А. Прийнятність

22. Суд зазначає, що ця заява не є ні явно необґрунтованою, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

23. Заявниця повторила свої скарги, викладені в пункті 21, а саме, що тримання її під вартою з 07 квітня до 29 липня 2015 року не було виправданим, а розмір застави не був обґрунтованим з огляду на рівень її доходів.

24. Уряд стверджував, що національні суди належним чином обґрунтували тримання заявниці під вартою та законно визначили розмір застави, враховуючи як необхідність забезпечення її належної поведінки під час провадження, так і розмір шкоди, як стверджувалося, завданої нею.

25. Застосовані загальні принципи щодо обґрунтування тримання підозрюваного під вартою та визначення розміру застави наведені в рішеннях у справах «Корбан проти України» (*Korban v. Ukraine*), заява № 26744/16, пункти 154 – 157, від 04 липня 2019 року) та «Мангурас проти Іспанії» [ВП] (*Mangouras v. Spain*), заява № 12050/04, пункти 78 – 81, ЄСПЛ 2010). Зокрема, гарантія, передбачена пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликана забезпечити не відшкодування будь-якої шкоди, завданої внаслідок передбачуваного злочину, а лише присутність обвинуваченого у судовому засіданні. Тому розмір застави має встановлюватися головним чином з огляду на особу обвинуваченого, належне йому майно та його стосунки з поручителями, іншими словами, з огляду на ступінь впевненості, що можлива перспектива втрати застави або вжиття заходів проти поручителів у випадку його неявки у судові засідання буде достатнім стримуючий фактором, щоб позбавити його бажання втекти (див. рішення у справі «Гафа проти Мальти» (*Gafa v. Malta*), заява № 54335/14, пункт 70, від 22 травня 2018 року). Оскільки відповідне питання є основоположним правом на свободу, гарантованим статтею 5 Конвенції, органи державної влади повинні докладати максимум зусиль як для встановлення належного розміру застави, так і для вирішення питання про необхідність продовження тримання під вартою. Тяжкість обвинувачень, пред'явлених обвинуваченому, не може бути вирішальним фактором для виправдання розміру застави (див. рішення у справі «Хрістова

проти Болгарії» (*Hristova v. Bulgaria*), заява № 60859/00, пункт 111, від 07 грудня 2006 року).

26. Нездійснення національними судами оцінки спроможності заявника сплатити необхідну суму може призвести до встановлення порушення Судом. Однак обвинувачений, якого судові органи готові звільнити під заставу, повинен сумлінно надати достатню інформацію, яку можна перевірити у випадку необхідності, про розмір застави, який має бути встановлений (див. рішення у справах «Тошев проти Болгарії» (*Toshev v. Bulgaria*), заява № 56308/00, пункт 68, від 10 серпня 2006 року та «Іванчук проти Польщі» (*Iwanczuk v. Poland*), заява № 25196/94, пункт 66, від 15 листопада 2011 року).

27. З огляду на наявні в нього матеріали та зауваження сторін щодо обґрунтування тримання заявниці під вартою на ранніх стадіях провадження щодо неї Суд вважає, що основною причиною тримання заявниці під вартою був ризик її можливого впливу на свідків, зокрема підлеглих, причетних до її підприємницької діяльності (див. пункт 9). У зв'язку з цим Суд зазначає, що заявниця обвинувачувалася у підробці документів та ухиленні від сплати податків із залученням понад двадцяти фіктивних і реальних підприємств у період із січня 2013 року до лютого 2015 року. Таким чином, з огляду на характер і масштаби злочину, в якому обвинувачувалася заявниця, вбачається необхідним, щоб органи державної влади забезпечили наявність задокументованих доказів у справі та показань свідків, наданих без тиску.

28. У контексті зазначеного, хоча причини оскаржуваного тримання під вартою, яке тривало з 07 квітня до 29 липня 2015 року, можуть здатися повторюваними та загальними, національні суди розглядали це питання шість разів, повторно оцінюючи надані сторонами провадження доводи. З огляду на зазначене Суд готовий погодитися, що національні суди навели «відповідні» та «достатні» підстави для обрання запобіжного заходу заявниці.

29. Тим не менш, Суд проаналізує, чи достатньо обґрунтували національні суди свої рішення про визначення розміру застави для дотримання вимог пункту 3 статті 5 Конвенції.

30. Вбачається, що під час визначення розміру застави національні суди не здійснили оцінку належних заявниці коштів або майна. Заявниця послідовно стверджувала, що розмір застави був надмірний і непропорційний її доходу, та просила національні суди зменшити його, посиляючись, зокрема, на свій сімейний стан (див. пункт 10). Однак усі її доводи щодо цього були відхилені судами як необґрунтовані без будь-яких пояснень. З ухвал національних судів вбачається, що розмір шкоди, як стверджувалося, завданої заявницею, був основною причиною, на яку посилалися суди, обґрунтовуючи свої рішення про визначення розміру застави.

31. Суд зауважує, що розмір застави, встановлений районним судом, у 125 разів перевищував максимальний розмір, який міг бути визначений для виду злочину, в якому обвинувачувалася заявниця (див. пункт 6). У зв'язку з цим Суд зазначає, що, хоча національне законодавство дозволяло суду у «виключних випадках» встановлювати більші розміри застави (див. пункт 19), таке рішення мало передбачати ретельний аналіз обставин справи для обґрунтування її «виключного» характеру.

32. За цих обставин, посилаючись на наведені принципи практики (див. пункти 25 і 26), Суд вважає, що, зосереджуючись на розмірі шкоди, як стверджувалося, завданої заявницею, не здійснивши ретельної оцінки всіх відповідних факторів, у тому числі її спроможність сплатити визначений розмір застави, і відсутність задовільного пояснення, чому застава була визначена у такому надзвичайно великому розмірі, національні суди не дотрималися зобов'язання навести відповідне та достатнє обґрунтування для своїх рішень про визначення розміру застави, як вимагає пункт 3 статті 5 Конвенції. Отже, було порушено це положення.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

33. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

34. Заявниця вимагала 25 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди за стверджуване порушення її прав за Конвенцією.

35. Уряд заперечив проти цих вимог як необґрунтованих і таких, які не мали стосунку до предмета справи.

36. З огляду на предмет і конкретні обставини справи Суд присуджує заявниці 1 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися.

B. Судові та інші витрати

37. Заявниця також вимагала 60 000 українських гривень (далі – грн, 2 430 євро) в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у національних судах, і 45 000 грн (1 820 євро) компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді. Вимога про відшкодування витрат на правову допомогу

підтверджувалася договором про надання правової допомоги від 06 квітня 2015 року (в якому передбачалося, що розмір гонорару мав визначатися у квитанціях) і відповідними квитанціями про оплату наданих послуг від 06, 07 та 30 квітня 2015 року.

38. Уряд доводив, що ці вимоги були необґрунтованими.

39. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні у нього документи та зазначені критерії Суд вважає за належне присудити суму у розмірі 1 000 євро, яка охоплює витрати за всіма аспектами, а також додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявниці.

С. Пеня

40. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції у зв'язку з ненаведенням національними судами відповідного та достатнього обґрунтування для своїх рішень про визначення розміру застави;
3. *Постановляє*, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 1 000 (одна тисяча) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;
 - (ii) 1 000 (одна тисяча) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявниці, в якості компенсації судових та інших витрат;
 - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ІСТОМІНА ПРОТИ УКРАЇНИ»

Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

4. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 13 січня 2022 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Віктор Соловейчик
(*Victor Soloveytschik*)
Секретар

Сіюфра О'Лірі
(*Siofra O'Leary*)
Голова